

УДК 336.71

**А. Лабунець, аспірант**

*Уманського педагогічного університету*

## **ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ**

*Розглянуто організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку як складову його інвестиційної політики. Підтверджено, що для ефективної інвестиційної діяльності банків необхідно здійснювати моніторинг та оптимізацію банківського портфеля цінних паперів.*

**Ключові слова:** цінні папери, моніторинг, інвестиційна діяльність, інвестиційна політика.

*Лабунець А. Инвестиционная деятельность коммерческих банков на рынке ценных бумаг.*

*Рассмотрено организационный механизм управления портфелем ценных бумаг банка как составляющую его инвестиционной политики. Подтверждено, что для эффективной инвестиционной деятельности банков необходимо осуществлять мониторинг и оптимизацию банковского портфеля ценных бумаг.*

**Ключевые слова:** ценные бумаги, мониторинг, инвестиционная деятельность, инвестиционная политика.

*Labunets A. Investment activities of commercial banks in the securities market.*

*A mechanism for organizing portfolio management of the bank as part of its investment policy of the bank is investigated. It is proved that for effective investment activity of banks it is necessary to exercise monitoring and optimization of a bank portfolio of securities.*

**Key words:** securities , monitoring , investment, investment policy.

Головною тенденцією розвитку світової економіки сьогодення є швидкий розвиток світових фінансових ринків та виникнення новітніх фінансових інструментів, котрі, у свою чергу, впливають на динамічний розвиток банківської справи. Основною рисою розвитку банківської діяльності є зростання напрямів, серед яких чільне місце займає інвестиційна діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів.

Актуальність теми пов'язана також із тим, що реформування економіки України, посилення інноваційного розвитку підприємств потребує якісних банківських послуг на ринку фінансових

послуг України. Саме комерційні банки здатні забезпечити своєчасне і необхідне зустрічне покриття потреби в інвестиціях тимчасово вільними коштами інституційних секторів економіки [1, С. 17– 18].

Дослідження інвестиційної діяльності комерційних банків посідають вагоме місце в наукових працях закордонних і вітчизняних вчених, зокрема Т.М. Болгар, Д.В. Василенка, З.М. Васильченко, В.В. Корнєєва, Б.Л. Луціва, Т.В. Майорової, А.М. Мороза, А.А. Пересади, Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, Н.М. Притули, М.І. Савлука, І.В. Сало та ін.

Метою статті є узагальнення інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів України.

Наразі банки – активні інституційні учасники ринку цінних паперів, які здійснюють операції з різними видами цінних паперів – пайовими, борговими, похідними (фінансовими інструментами) і в різних сегментах ринку – первинному і вторинному, біржовому і позабіржовому, ринку державних і корпоративних цінних паперів, внутрішньому, міжнародному і глобальному. Згідно з чинним законодавством, комерційні банки в Україні можуть поєднувати банківські, інвестиційні та страхові операції.

Важливого значення набуває емісійна діяльність банків, яка полягає у випуску власних цінних паперів з метою залучення коштів для формування і поповнення статутного капіталу, а також з метою тимчасового залучення ресурсів для проведення окремих банківських операцій, фінансування певних програм чи напрямів діяльності. Банки, як правило, є активними інвесторами на ринку державних цінних паперів. Помітною стає роль банків на ринку корпоративних цінних паперів. Участь комерційних банків в інвестиційному процесі має як позитивні, так і негативні моменти.

Професійна діяльність банків на ринку цінних паперів – це підприємницька діяльність з перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів й організаційного, інформаційного, технічного та іншого обслуговування випуску обігу цінних паперів, що є, як правило, виключним або переважним видом діяльності. Основні види професійної діяльності банків на ринку цінних паперів – це фінансове посередництво, тобто діяльність у ролі інфраструктурних учасників ринку. Сюди також належить

депозитарна діяльність, тобто діяльність з надання послуг щодо зберігання цінних паперів та обліку прав власності на цінні папери, а також обслуговування угод з цінними паперами. Комерційні банки можуть здійснювати діяльність з управління цінними паперами інших осіб-власників, тобто таку, що ведеться від свого імені за винагороду на підставі відповідного договору протягом встановленого терміну [2].

Слабкість фондового ринку та окремі негативні тенденції в реформуванні економіки стримують ефективний процес активізації інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів та у сфері інвестиційного, передусім довгострокового, кредитування реального сектору, звужують асортимент і можливості банківських інвестицій. З другого боку, низький рівень життя населення та слабкий фінансовий стан суб'єктів господарювання звужують можливості комерційних банків щодо мобілізації вільних грошових коштів як потенційного інвестиційного ресурсу. Зазначені тенденції посилюються відсутністю повноцінної нормативно-правової бази, яка б комплексно регулювала блок питань, пов'язаних з формуванням інвестиційного ринку загалом та інвестиційною діяльністю комерційних банків, виходячи з поточних і перспективних завдань, що стоять перед банком, а також прогнозних параметрів трансформації інвестиційного ринку загалом. Кінцевим наслідком такого розвитку є розбіжність між інвестиційними цілями комерційних банків та інвестиційними потребами національної економіки.

Для України інвестиційний банківський сектор, насамперед, перспективна інноваційна галузь, а здійснення діяльності інвестиційних банків у майбутньому є необхідною умовою для становлення повноцінного фондового ринку та розвитку й удосконалення інвестиційного механізму, властивого цьому ринку. В цьому контексті перспективним напрямом для комерційних банків має стати інвестиційна діяльність на ринку цінних паперів: безпосередня діяльність банків як інвесторів та діяльність по обслуговуванню інвестиційного процесу. На жаль, реальний стан інвестиційного ринку України є не досить розвиненим і не забезпечує всіх потреб економіки країни [3, С. 109–111].

Відродження вітчизняної економіки та подолання наслідків фінансово-економічної кризи не можливе без активізації інвестиційних процесів. Одним із напрямів інвестиційної діяльності банків є інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів, яка здійснюється через купівлю цінних паперів та формування портфеля цінних паперів.

Держава мусить сприяти активній участі банків у формуванні інфраструктури ринку цінних паперів. Пріоритетним має стати створення централізованої депозитарної системи. Діяльність центрального депозитарію має сприяти зниженню ризиків та зменшенню накладних витрат учасників системи.

Під час економічної кризи інвестиційна діяльність в Україні значно знизилася. Попит на інвестиції падав значно швидше, ніж виробництво валового продукту. Так, станом на 01.01.2011 р. структура активів мала такий вигляд: 60,79% (на 01.01.2010 – 67,45%) – кредитний портфель та лізинг; 10,16% (8,88%) – коррахунки в інших банках; 8,72% (4,28%) – інвестиційний портфель (державні цінні папери та вкладення в акції інших підприємств); 4,51% (4,38%) – депозити та кредити в інших банках; 4,26% (4,01%) – матеріальні та нематеріальні активи; 2,70% (2,33%) – готівка, чеки та банківські метали; 0,17% (0,15%) – інвестиції капіталу; 8,69% (8,52%) – інші активи [3]. Однак, незважаючи на такі високі темпи приросту обсягів вкладень комерційних банків у цінні папери, їх питома вага в загальних активах суттєво не змінюється в останні роки, коливаючись від 4 до 6,5%, та все ще залишається незначною. Станом на 01.08.2010 року вона зросла лише до 6,4% від загальних активів, у той час як питома вага наданих кредитів становила майже 70% (а в окремі періоди сягала більше ніж 80%). Тобто обсяги наданих кредитів майже в 11 разів перевищують обсяги вкладень у цінні папери (у 2008–2009 рр. – майже 20 разів).

Водночас існують значні обсяги проблемних кредитів, які зумовили величезні збитки банків, та обсяги отриманих кредитів рефінансування, які банки мають повернути. Це свідчить про недостатню фінансову стійкість банківської системи в пост-кризовий період та обмежені можливості кредитування [4], що викликає необхідність реформування банківської системи, підвищення ефективності капіталізації банків за участі держави.

Першочерговим заходом подолання такої ситуації має стати зосередження торгівлі цінними паперами українських емітентів на фондових біржах. Це можливо досягти шляхом прийняття Закону України щодо концентрації угод купівлі-продажу цінних паперів емітентів, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави на організаційно-оформленому ринку. Зазначене сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості емітента за рахунок забезпечення його ліквідності та прозорості. Також для активізації інвестиційної діяльності можна внести зміни до системи оподаткування операцій з купівлі-продажу цінних паперів на організованому ринку, тобто запропонувати відповідні стимули для зосередження торгівлі цінними паперами на організованому ринку.

Важливим завданням є удосконалення інфраструктури ринку цінних паперів, а відповідно, і професійної діяльності комерційних банків на ньому. Зазначене приведе до покращення якості обслуговування інвестиційного процесу на ринку цінних паперів. Питання інвестиційної діяльності комерційних банків в умовах реформування економіки України набувають важливого значення для її подальшого економічного розвитку.

Аналіз інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів в умовах кризи показав недосконалість у формуванні портфеля за основними напрямками інвестиційної діяльності банку, які б дозволяли обґрунтовано підходити до вибору стратегії управління та прийняття ризикових інвестиційних рішень щодо вибору об'єктів інвестування на основі заданої вихідної інформації. Серед заходів антикризового управління банківського менеджменту чисельне місце має зайняти стратегія на максимізацію прибутку та прогнозування ризиків, оскільки оборонна стратегія себе не виправдала. З метою підвищення доходів та зменшення ризику втрати ліквідності в сучасних післякризових умовах комерційні банки повинні застосовувати насамперед методи пасивного управління інвестиційним портфелем. Крім побудови власних портфелів цінних паперів, вітчизняним банкам доцільно розширювати надання інвестиційних послуг, які на даному етапі здійснюються на слабкому рівні, в обмеженій кількості. Іншим важливим заходом є формування якісних портфелів цінних паперів з

урахуванням індивідуальної роботи з емітентами та інвесторами. Комбінування у інвестиційному портфелі фінансових активів з різними термінами вкладання дозволить врахувати коливання процентних ставок та рівень процентного ризику, під вплив якого підпадають власники інвестицій.

Маючи достатній рівень ліквідності й платоспроможності, банки не поспішають із кредитуванням для забезпечення якісного її відновлення. Для банківських установ нині привабливішими є операції з цінними (зокрема державними) паперами. Причиною тому – їх висока дохідність. За 5 місяців 2010 р. вкладення банків у цінні папери збільшилися на 23,7 млрд грн., або на 60,3%, тоді як обсяги кредитів, у цей термін наданих суб'єктам господарювання, скоротилися на 1,4%, а фізичним особам – на 8,7% [4; 5].

Світова практика свідчить, що в розвинутих країнах з ринковою економікою ринок цінних паперів пройшов значний еволюційний шлях від хаотичності й роздрібненості до цілісності, централізації та досить жорсткого державного регулювання. Так цілісність ринку означає визначення єдиних курсів на усі цінні папери, які допущені до обігу й котирування по всій території даної країни, тобто, якщо для контролю від держави є Національний банк, то для контролю тих же грошей у вигляді цінних паперів є той же Національний банк через фондову біржу.

Централізація ринку цінних паперів, що означає державний контроль та безпосереднє регулювання цілісної системи обігу цінних паперів і забезпечується спеціально створеними державними органами.

Саме комерційні банки здатні активно брати участь у фондових операціях, сприяти формуванню і розширенню вторинного ринку цінних паперів, задовольняти потреби інвесторів, які невпинно зростають [6, С. 109–110]. Звичайно, існує багато об'єктивних і суб'єктивних факторів, які негативно впливають на фондовий ринок України і стримують його подальший розвиток. Здійснюючи діяльність на фондовому ринку комерційні банки постійно зіштовхуються з проблемами, притаманними перехідному періоду української економіки. Це великі обсяги неповернених кредитів, які розпоршують банківські активи, нестійка кон'юнктура ринку та недостатність капіталу роблять проблематичним фінансування серйозних і довгострокових

проектів у виробничій сфері. За цих умов діяльність банку на фондовому ринку стає все більш перспективною.

Як зазначалося, комерційні банки проводять цілу серію операцій з цінними паперами. На сьогодні в Україні недостатньо використовується такий механізм залучення інвестицій, як випуск облігації місцевих позик. Як свідчить світовий досвід, за нормальних умов розвитку економіки ринок муніципальних позик є досить привабливим для інвесторів. Зауважимо, що наразі в Україні цей ринок практично не розвивається, в основному через недосконалість законодавчої бази.

Узагальнюючи аналіз стану інвестування банків у різні види цінних паперів, можна зробити наступні висновки: 1) інвестування банків у державні цінні папери повинно заохочуватися нормативами та гарантіями з боку держави в особі управлінських органів; 2) частка інвестування в державні цінні папери повинна встановлюватися залежно від обсягів вкладів фізичних осіб; 3) інвестування в цінні папери, в тому числі державні, повинно супроводжуватися рядом пом'якшуючих засобів для банків (наприклад, встановленням нормативів інвестування, страхуванням інвестиційної діяльності з метою уникнення інвестиційних ризиків тощо); 4) народногосподарське значення інвестицій в іпотечні облігації та операції із консолідованим іпотечним боргом повинно супроводжуватися пільговим встановленням нормативів, додатковим страхуванням, забезпеченням захисту інтересів банків шляхом удосконалення процесу зворотного стягнення на іпотеку; 5) інвестування комерційних банків в цінні папери місцевих позик повинно заохочуватися державою та місцевими органами шляхом встановлення різноманітних стимулюючих засобів, наприклад, наданням пільг по розміщенні банком своїх підрозділів чи інших об'єктів на території територіальної громади.

#### **Список використаної літератури:**

1. Карачун О. Особенности функций банков в переходной экономике / О.Карачун // Банковский вестник. – 2002. – №7. – С. 17–20.
2. Особливості здійснення операцій банків з цінними паперами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.business09.com.ua/?p=6>

3. Інвестиційна діяльність. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи їх вирішення / Ганна Карчева // Вісник НБУ. – 2010. – №8. – С.26-32.

5. Барановський О.І. Стійкість банківської системи України / О.І.Барановський // Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 75–87.

6. Ватаманюк З.Г. Перспективи розвитку ринку цінних паперів в Україні / З.Г.Ватаманюк, О.В. Баулог // Там само. – №8. – С. 109–118.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2011 р.